

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

ՀԱՅՏԵՐԷՆ ՆՈՐ ԲԱՌՆԵՐ

ՇԻՐԱԿԱՑԻՈՑՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

ՄԱՆՈԹ. — Անանիա Շիրակացւոյն ժամանակագրութիւնը արդէն ծանօթ էր նոր Հայկազեան Բառարանի հեղինակներուն, որոնք բառարադած են զայն՝ Շիր. քրտե. համառոտագրութեամբ, Հրատարակուած է Հ. Սարգիսեանի ձեռքով՝ վեներտիկ 1904: Հրատարակիչը սակայն բոլորովին համոզուած չլլալով թէ 'գիրքը Շիրակացւոյն կը պատկանի' վերնագիր կը դնէ «Անանուն ժամանակագրութիւն խմբագիր յորինեալ յէ. դարու»: Այս գրուածքին մէջ կը գտնեմ հետեւեալ չորս նոր բառերը՝ որոնք յունարէնէ փոխառեալ ձեւեր են:

1. Անափորայ

Եւ զրեցին անափորայ առ թագաւորն, կոչեցեալ ի միաւորութիւն ինքեանց (էջ 77):

Եւ արարեալ անիփորայ (այլ ձեռ. տեափորայ) առ թագաւորն կոտտանդին, աղաչեցին զի եղիցի միաւորութիւն Հոռվայեցւոցն եւ կոտտանդնուափորսեցւոցն (էջ 78):

== յն. ἀναφορά «դիմումն բարձրագոյն իշխանութեան, աղերսագիր»:

2. Ատմիլի

Եւ պատմէ զայս փիղոքորոս՝ յերկրորդում ատմիլուջն... որպէս պատմէ Պաղեփատոս յառաջնում ատմիլուջն... զոր փիղոքորոսն պատմէ յերկրորդում ատմիլիլն (էջ 33):

== յն. Ἀτμίδος, Ἀτμίδος բառն է, որ կը նշանակէ «ատտիկեցի, ատտիկեան» եւ

զրուած է նաև իբր խորագիր փիլոքորոսի, Փանողեմոսի եւ ուրիշներու պատմական երկերուն, իբր «Ատտիկեան Պատմութիւն, Պատմութիւն Ատտիկէի»:

3-4 Ղիմիսկոս, հիպոդիմիսկոս

Բան որ կրկին էր յօրինակին եւ թանասունքն թողին, զայն Ուրիգենես աստեղը նշանակեաց եւ ուր պակասէր եւ յաւելուն, յոթնիս արար, որոյ եւթանասունքն յանձնէ եղին: Իսկ ուր զանազանեցին զբանն՝ դիմիսկոս եւ հիպոդիմիսկոս եղին: Մին ատտիկեցի նշան է, եւ միւսն բժշկաց (էջ 47):

Ըստ իս «դիմիսկոս է, հիպոդիմիսկոս եղին» բառերը անյարմար են. պէտք է ուղղել «դիմիսկոս եւ հիպոդիմիսկոս եւ զին»:

Ինչպէս Անանիայի բացատրութենէն կ'երևայ, ստորագծեալ երեք բառերը յոյն մեկնիչներու կողմէ հնարուած պայմանական նշաններ էին՝ Ս. Գրքի թարգմանութեան զանազան պարագաները նշանակելու համար: Թորելին շամիրաձե նշան մ'էր (տեա նշն). դիմիսկոս եւ հիպոդիմիսկոս մտած չեն բառարաններու մէջ. սոալիլը յն. λημιλίσκος բառն է, որ կը նշանակէ «երիզ, ժապաւէն, թռչուն բրանելու ցանց, վէրքը պատելու խճուձ»:

Ասկէ կազմուած է ὕπο-նախդիրով ὕπολημιλίσκος «ենթաժապաւէն», որ թէև կը պակսի Bailly-ի յունարէն հոյակապ բառարանին մէջ, բայց թէ՛ ստուգաբանութեան եւ թէ՛ հայերէն տառադարձութեան միջոցով դիւրաւ կը վերականգնուի:

ԱՐՐԱՀԱՄ ԿՐԵՏԱՑԻՈՑ ՄԵՋ

(Տգ. Վճրշու. 1870)

1. Աղաբան

Պատուական և ծանր խաչեր բանած
ասղարան և կարած ի վերայ հմփորո-
ւին (էջ 37):

Կը նշանակէ «ասեղնագործուած, ա-
սեղով բանուած»։ կազմուած է ասեղ և
բանիլ բառերէն։

2. Դմխեայ

Եւ ունին ի ձեռս իւրեանց միշտ նա-
նաղս դմխեայ երկաթէ՝ արծաթապատ
կոթով (էջ 44):

Դմաղդ պրս. دماغ najak «կացին» բառն
է, որ գործածական է ռամկական լեզուին
մէջ. իսկ դմխեայ կու գայ արաբ. دمهق
Dəməsq «Դամասկոս» բառէն։ Դշանա-
ւոր են Դամասկոսի թուրերը. հմտ.
Փրանս. damas «ընտիր պողպատեայ
թուր»։ արաբերէն ալ կ'ըսուի دمهق
dēmāsq «Դամասկոսեան, Դամասկոսի յա-
տուկ (թուր, շալ են», ինչպէս և Փրանս.
damassé «զմշիկեայ, միեալ պողպատով»,
damasser «պողպատը միեւ զմիմասկեան
ձեռով»։

3. Զեկ

Արդ՝ զեկ լիցի սիրելութեան ձեռում,
ն' ցանկալիք հոգւոյս, զի... զրեալ ծա-
նուցի համառօտապէս... (էջ 93):

Այսպէս կը սկսի Արարհամ կաթուղիկո-
սի կոնդակը՝ որ հրատարակուած է Պատ-
մագրութեան իբր շարունակութիւն. կը
համապատասխանէ սովորական «Գիտու-
թիւն լիցի ձեզ»... դարձուածին։ Ըստ
այսմ զեկ կը նշանակէ «զրուութիւն» և
կազմուած է զեկուցանել «ժանուցանել»
բայէն։

4. Թեպուր

Ունէին ի զուգոս իւրեանց ճղայն, որ-
պէս զագի ազաղաղին, որպէս և էր իսկ՝
թեպուր ազաղաղեաց (էջ 43):

Եւ անդ ի ծայրս և ի մէջս ճղային
թեպուրը (էջ 44):

Նման նետից զոր շինեն զպատուան-
դան թեպուր՝ որպէս թզաշափ (էջ 44):

Հարեալ ի վերայ ճակատին թեպուր և
թեպուրի տակն՝ ի վեր քան զստրուիկ
(կարգալ զստրուիկ = տեկ. sarəq «փաթ-
թոց»)՝ մեծ խնժորի շափ արծաթէ բունտ
մի (էջ 72):

Այս բոլորին մէջ թեպուր կը նշանակէ
«փետուր»։ աւելի հինէն ունինք արդէն
թեպրիկ Շնորհ. առակ. կը ծագի նոյն փե-
տոք բառէն տեղափոխութեամբ՝ տ ան-
ցած փ—ի տեղ և փ անցած տ—ի տեղ, սա-
կայն ձայնեցու աստիճանի համապատաս-
խանութեամբ։

5. Խօսացտէր

Խանը, սուլթանը, միրզէն և միրսօֆէր,
վէրիւր և վէզիրը, շէխիսլամը և շէխը,
մօլապաշիր և մօլայը, քալանթարը և մէ-
լիքը, կողմնապետը և կուսակալը, այա-
ներ և քէտիւտայը, խօսացտէրը և սուլթա-
թաւորը զուսմարեալ ժողովեցան (էջ 41):

Կը նշանակէ «խօսախառնոր, մեծաւոր»,
ինչպէս ցոյց կու տան բառիս հետ զրուած
բազմաթիւ պաշտօնեաներու անունները։

6. Կատաղունիք

Այլ և ի կատաղունիսն ի վեր՝ յորում
կանգնին այր մարդիկը՝ յորժամ հանդի-
պին ի յանապատն, էր քակեալ և աւե-
րեալ. յորմէ վաղձաղակի ետու գտանել
հիւս մի և փայտ և տախտակ և տուեալ
զգինս հիւսոցն և ճարտարապետին, հրա-
մայեցի փութով շինել (էջ 76):

Կուսանաց անապատին մէջ այրերուն
յատկացուած տեղն է. այլուստ բառս ինձ
անծանօթ է. կը յիշեցնէ յն. καταγώγιον
«իջևան, հիւանդոց, բնակարան»։

7. Հսցուտ

Ի ծաղկաւտ և ի հացուտ գաւառն Շի-
րակվան՝ շինեաց զԱնի ի գահոյս թագա-
ւորութեան իւրում (էջ 101):

Կը նշանակէ «հացաւտ, հացաշատ»։

տարբեր է հացուտ Բուգ. Գ. 14, « ուր հացի ծառեր շատ կան »:

8. Մետաղ

Եւ յետ տեսանելոյն մեր զայն ամենայն, դարձաք ի մետաղս մեր՝ որ էր հեռագոյն ի տեղուջէ յայնմանէ, ուր խառնի երասխն ընդ կուռ գետոյն, իրբև ժամի միոյ ճանապարհ. զի կամուրջն երասխայ ի մէջ քանակին էր և կամուրջն կուռ գետոյն ի ներքոյ քան զքանակն. իսկ մեք ի վերի կողմն քանակին (էջ 30):

Եւ ապա ասաց. « Մուրախասս հս, զնս գեղն, տուս՝ արա »: և ելեալ գնացինք ի մետաղս մեր գիշերով (էջ 34):

Գնացինք երեանայ միբզայոց վրանն և շնորհատրեցաց զպայրամն իւրեանց. և ապա անցեալ գնացինք ի մետաղս մեր սքանչանալով և փառատրեիով զԱստուած (էջ 50):

Եւ ի գիշերի բ ժամին արձակեալ գնացինք ի մետաղս մեր մեծաւ ուրախութեամբ (էջ 86):

Այս բոլոր օրինակներուն մէջ մետաղ կը նշանակէ «օթեան, իջեան». բայց թէ ինչ ճամբով հասած է այս նշանակութեան՝ անյայտ է:

9. Մորոտել

Փանգի բոստ ասելոցն երկուս զրակալս ունէին, մինն երկար և միւսն կարճ. զի յորժամ հանդիպէր վարդապետ և կամ քահանայ, և թէ կարճահասակ լինէր, զբարձր զրակալն դնէին յատեան. և թէ երկար լինէր, զկարճն դնէին: Եւ այնպէս ծաղր և կատակ առնէին և ծիծաղ, մուրոսելով և հեգնելով զնոսա՝ բարկացուցին զարարիչն Աստուած (էջ 104):

Թէև մորոտ «յիմար» բառն ածանցուած է, բայց կը նշանակէ «ծաղրել, վրաս խնդալ», ինչպէս կ'երևայ տեղէն և հոմանիշ հեղեղ ձևին յարադրութենէն:

10. Մամա

Եւ ի վերայ նաւճակաց տախտակ հաստագոյն և փայտ շարեալ և պնտացուցեալ մամարաւ (էջ 30):

Կը նշանակէ «զամ, բեռ» և փոխառեալ է արաբ. *misimâr* հոմանիշէն. աւելի հինէն ունինք մամարագարի «բեռնազամ» վրդն. ծն. բայց արմատական մամար ձևը յայտնուած չէր:

11. Նեղամնուկ

Եւ անտի (եկաց) ի խնձորեկ, որ է ի մէջ քարածեղ լեռանց մեծամեծաց և ունի անբաւ բարձրութիւն, և նեղանցուկ ճանապարհաւ իջանք ի մէջ ձորոյն (էջ 74):

Պէտք է կարդալ Ընդամնուկ, երկու հոմանիշ բառերով բարդուած ձև մը՝ «նեղ, շատ նեղ» նշանակութեամբ. համա. յորդաստ:

12. Շողպլի

Էր օղն ապականեալ և տեղն շողպլին և ջուրն պակաս և տանկունք՝ որք են Լաւղիք և Սունիք՝ վշտացուցանէին և տառապեցուցանէին զագգն մեր (էջ 66):

Կը նշանակէ «շոգ, տաք»:

13. Ումի

Եւ ի նոյն գիշերի մինչ չև էր լուսացեալ՝ արձակեաց և զուհիքն իւր, որք եկին և նոցա ի տեսութիւն սուրբ իշման տեղոյ (էջ 15):

Էր նստած տեղն խանին՝ ամառաթ շինեալ փայտաշէն և տանիսն տախտակաւ մած. իսկ շրջապատ պարիսպն եղեգնեայ և ուհեաց տեղն եղեգնեայ, պարիսպն և բնակութիւնքն (էջ 38):

Ձի էր նստած տեղն խանին ամառաթ շինեալ փայտաշէն և տանիսն տախտակաւ մած, իսկ շրջապատն եղեգնեայ, և իւր ուհեացն տեղն եղեգնեայ՝ պարիսպն և բնակութիւնքն (էջ 95):

Ծանօթ ունի մասնիկն է՝ որ յատուկ է իրական բառերու. արդի լեզուին մէջ երբեմն կը գործածուի իրբև «էգ չեակ, աղջիկ կամ կին» նշանակութեամբ, բայց միայն կատակով, և պաշտօնապէս ընդունուած չէ: Զարմանալի է որ կրեւտացոյն ժամանակէն արդէն այս ձևով զրականութեան բարձրացած է եղեր:

Շար.

Հ. ԱՃԱՌԵԱՆ